

Piotr Długosz, Dominika Izdebska-Długosz

Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów
Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska, Przemyśl

Patriotyzm i nacjonalizm ukraińskich studentów studiujących w Polsce i na Ukrainie

Patriotyzm jest potocznie rozumiany jako poczucie przynależności do narodu, ojczyzny oraz miłość do nich. W powszechnej świadomości patriotyzm jest powiązany z nacjonalizmem — w dyskursie publicznym nieustannie ścierają się różne stanowiska na temat relacji i zależności pomiędzy oboma tymi pojęciami i postawami. *Słownik języka polskiego* definiuje *patriotyzm* jako postawę, łączącą poczucie więzi społecznej oraz poświęcenie dla własnego narodu i przywiązanie do niego z szacunkiem dla innych narodów i poszanowaniem ich suwerennych praw¹. Leksem *nacjonalizm* oznacza natomiast postawę społeczno-polityczną i ideologię postulującą nadrzędność interesów własnego narodu, wyrażające się w egoizmie narodowym, dyskryminacji innych narodów, nietolerancji i wrogości w stosunku do nich².

Antonina Kłoskowska definiuje *patriotyzm* jako silne, naładowane emocjonalnie poczucie związku z własną grupą etniczną lub narodową³. Według Leona Dyczewskiego patriotyzm jest też skorelowany z tożsamością. W tej konstelacji patriotyzm i tożsamość społeczna jednostki są swoistymi relacjami jednostki do swojej zbiorowości i wszystkiego, co tworzy jego treść. Jest to stosunek do ludzi i przestrzeni, którą zamieszkują, do dotychczasowego losu dziejowego i poszczególnych wydarzeń, wizji przyszłości, wierzeń, obyczajów i zwyczajów, do wytworów kultury, instytucji, państwa. Jest to stosunek poczucia wspólnoty, przywiązania, umiłowania, wierności i tęsknoty, szacunku, obrony, poświęcenia, poczucia odpowiedzialności za wszystko, co w tej zbiorowości istnieje i się dzieje, poczucie obowiązku działania na rzecz jej rozwoju⁴.

Patriotyzm można podzielić ze względu na przedmiot uczuć. Patriotyzm narodowy to poczucie więzi z własną grupą etniczną lub narodową. Patriotyzm pań-

¹ Por. *Słownik języka polskiego*, t.2., red. M. Szymczak, Warszawa 1988, s. 621.

² Por. *Ibidem*, s. 243.

³ Zob. A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 2012, s.16.

⁴ Zob. L. Dyczewski, *Tożsamość i patriotyzm*, [w] *Patriotyzm i nacjonalizm. Ku jakiej tożsamości kulturowej*, red. J. Nikitorowicz, Kraków 2013, s.179.

stwowy oznacza więc z państwem, w którego obrębie funkcjonuje grupa etniczno-narodowa. Za patriotyzm cywilizacyjny, europejski będzie uznawana więc z kulturą, cywilizacją europejską powstałą w wypadku naszego kontynentu na bazie judaizmu, chrześcijaństwa, kultury greckiej i rzymskiej⁵. Powyższe zestawienie nie wyczerpuje wszystkich typów patriotyzmu, gdyż występują jeszcze inne ich odmiany i podtypy, np.: patriotyzm lokalny, gospodarczy, jutra, etc.

Znaczenie terminu *patriotyzm* jest nader rozległe i trudno wskazać na jeden główny czynnik będący definiensem. Jest to zmienna wielowymiarowa, którą w badaniach można operacjonalizować za pomocą trzech czynników. W literaturze przedmiotu do patriotyzmu i jego pomiaru stosuje się koncepcję postawy. Identycznie jak w przypadku struktury postawy zakłada się, że patriotyzm ma trzy komponenty. Element afektywny składa się z przymiotów ideowo-moralnych przejawiających się w subiektywnych odczuciach ludzi w ujawnionych przez nich stanach emocjonalnych, więzi i identyfikacji z narodem w kontekście symboliki serca. Komponent poznawczy wiąże się z wiedzą historyczną, znajomością losów i przeżyć, znajomością bohaterów narodowych, świadomością kultywowania tradycji i etc. Komponent behawioralny można uznać za określoną socjotechnikę, działanie postrzegane i wskazywane jako patriotyczne bądź nacjonalistyczne, przejawiające się w manifestowaniu swoich stanów uczuciowych i orientacji, a nawet gotowości do poświęcenia życia dla dobra własnego narodu czy określonej idei⁶.

Interesujące są wyniki Google Trends⁷ w odniesieniu do szukanego wyrazu *patriotyzm*. Wśród Polaków termin ten wyraźnie traci na popularności. W listopadzie 2004 r. natężenie zainteresowania patriotyzmem wśród polskich internautów wynosiło 100 i było ono najwyższe⁸. Z każdym kolejnym rokiem uwidacznia się spadek zainteresowania tym terminem. W listopadzie 2016 r. zdecydowanie rzadziej wyszukiwano to hasło. Jednocześnie od października 2013 r. pojawia się wzrost zainteresowania tematem odzieży patriotycznej.⁹ Warto dodać, iż zainteresowanie patriotyzmem ma charakter cykliczny i jest ono najwyższe w okolicach listopada, co ma niewątpliwie związek ze Świętem Niepodległości Polski. Być może ogólny spadek zainteresowania patriotyzmem wśród Polaków jest spowodowany wejściem do Unii Europejskiej i roztopieniem się w europejskiej tożsamości. Z analizy wyszukiwań w internecie wynika także, że zainteresowanie hasłem *patriotyzm* jest domeną wschodnich województw Polski, gdzie panuje konserwatyzm i kultywowanie rodzimych tradycji.

Patriotyzm nie jest popularny we współczesnej Europie. Stanowić może nawet temat wstydlivy. W świecie ponowoczesnym został on bowiem wyparty przez wartości takie, jak: kosmopolityzm, globalizm, internacjonalizm. W ideologii wielokulturowego społeczeństwa uzyskuje on wydźwięk pejoratywny. W cywilizacji euro-

⁵ Por. J. Nikitorowicz, *Tożsamość — twórczy wysilek ku patriotyzmowi*, [w] *Patriotyzm i nacjonalizm...*, op. cit., s.39.

⁶ Por. J. Nikitorowicz, *Dylematy patriotyzmu, nacjonalizmu i ustawicznie kształtującej się tożsamości*, [w] *Patriotyzm i nacjonalizm...*, op. cit., s.16.

⁷ Google Trends to narzędzie internetowe, które pozwala na gromadzenie informacji o ilości, pochodzeniu, zależności od czasu i głównych regionów zapytań kierowanych do wyszukiwarki Google.

⁸ Wartość 100 oznacza najwyższy poziom zainteresowania wskazanym słowem w okresie od 2004–2017 r.

⁹ Moda na odzież patriotyczną jest od kilku lat w Polsce bardzo duża. Pierwsze i zarazem najbardziej znane firmy produkujące tego typu ubrania powstały zaledwie kilka lat temu: Surge w 2011 r., a Red is Bad w 2012 r. Odzież ta najpierw uważana była za formę manifestacji patriotycznych postaw i tożsamości narodowej, obecnie w społecznym dyskursie uchodzi za jeden z emblematów nacjonalistów.

pejskiej, w państwach tzw. „starej Unii” i wśród liberalno-lewicowej elity nowych członków UE i aspirujących doń krajów kojarzony jest z nacjonalizmem i ksenofobią. Powyższe tezy potwierdzają dane zebrane za pomocą Google Trends. W okresie od 1.01.2004 do 1.01.2016 angielski wyraz *patriotism* był najczęściej wyszukiwany w krajach takich, jak: Nepal, Zimbabwe, Etiopia, Uganda, Pakistan. Państwa europejskie pojawiają się na miejscach niższych: na 9 miejscu znalazła się Mołdawia, na 22 Rumunia, na 27 Wielka Brytania, a na 28 Irlandia. Obserwacje długookresowych trendów społecznego zainteresowania pokazują, iż tematyka patriotyzmu dominuje obecnie na peryferiach systemu światowego. W rdzeniu, czyli dostatnich, wielokulturowych społeczeństwach krajów starej Unii Europejskiej jej nie widać. Peryferia walczą o swój „dach narodowy”, budują swoją tożsamość narodową. W centrum patriotyzm jest anachroniczny, gdyż nadrzędną wobec państwa i narodu stała się struktura europejska i tożsamość ponadnarodowa. Współczesne nowoczesne społeczeństwo globalne jest silnie zindywidualizowane, a jednostki dążą w nim do realizacji osobistych celów, kierując się przede wszystkim własnym interesem. Jak zauważył Jerzy Niktorowicz, temperatura patriotyzmu spada także wtedy, gdy brak jest zagrożenia zewnętrznego, a podnosi się, gdy państwo i naród znajdują się w niebezpieczeństwie¹⁰.

Zjawisko to wyraźnie uwidacznia się na Ukrainie, gdzie wzrost zainteresowania patriotyzmem w internecie zaznacza się po 2004 r. czyli w okresie Pomarańczowej Rewolucji oraz w 2014 r. po wybuchu Rewolucji Godności, a potem także konfliktu zbrojnego na wschodzie Ukrainy. Istotne w przypadku naszego sąsiada jest także to, że częściej zainteresowanie patriotyzmem w sieci wykazuje Zachodnia Ukraina niż pozostałe jej regiony. Badania socjologiczne wskazują na wzrost patriotyzmu wśród studentów z Zachodniej oraz Wschodniej Ukrainy. Do wybuchu patriotycznych uczuć przyczyniły się obie rewolucje ukraińskie z 2004 i 2014 r.¹¹.

Więcej informacji na temat patriotyzmu wśród ukraińskiej młodzieży dostarczają reprezentatywne badania przeprowadzone na Ukrainie w 2015 r.¹². Spośród badanej młodzieży 91% uznawało się za Ukraińców, 6% za Rosjan, 4% nie potrafiło udzielić odpowiedzi, a 1% wskazywał na przynależność do innego narodu. Wśród młodzieży ukraińskiej 81% było dumnych z bycia obywatelem Ukrainy. Najczęściej młodzieży Ukraińcy definiowali swój patriotyzm poprzez tożsamość narodową, dumę z przynależności do narodu (63%), dumę z ojczyzny, miłość do miejsca, gdzie żyją (52%), szacunek do ukraińskiej historii, kultury, tradycji, wiary (46%), chęć pracy na rzecz rozwoju ojczyzny, by miała lepszą pozycję w świecie (37%), wierność narodowej kulturze, szacunek dla narodowych tradycji (34%), gotowość do współpracy z innymi narodami i ludźmi w interesie ojczyzny (29%), bezwarunkową miłość i służbę ojczyźnie, gotowość do poświęceń bez względu na swoje samopoczucie (29%). Część z badanych zadeklarowała także wrogość do wszystkiego, co jest antyukraińskie (6%), bezkompromisowość wobec innych narodów (4%), co uznać możemy za indikator postawy nacjonalistycznej (razem 10%). Część badanych uważa natomiast, że patriotyzm jest tylko ideą i literacką fikcją (4%). Z danych wynika, że młodzież najczęściej definiuje patriotyzm w kategoriach emocjonalnych. Zdecydowanie rza-

¹⁰ Zob. J. Niktorowicz, *Tożsamość i twórczy wysiłek ku patriotyzmowi*, [w] *Patriotyzm i nacjonalizm...*, op. cit., s. 39.

¹¹ Zob. L. Sokuryńska, S. Schudlo, *Tożsamość obywatelska oraz plany emigracyjne studentkiej młodzieży wschodniego i zachodniego przygranicza Ukrainy*, [w] *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej*, red. D. Szaban, J. Nyćkowiak, T. Kołodziej, Zielona Góra 2015, s. 295.

¹² Zob. *Youth of Ukraine 2015*, 2015, https://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/dyna_content/UA/Molod_Ukraine_2015_EN.pdf [pobrano 05.10.2017].

dziej wskazywany jest komponent behawioralny. Łatwiej jest głosić wzniosłe hasła o miłości do ojczyzny niż stanąć z bronią w rękę w jej obronie. Owszem, w toczącej się na wschodzie Ukrainy wojnie walczą młodzi żołnierze w regularnych oddziałach oraz ochotniczych batalionach, jednakże jest to zdecydowana mniejszość pokolenia¹³, co znajduje również potwierdzenie w wynikach cytowanych badań. Młodzi Ukraińcy pytani o to, czy byliby gotowi stanąć do obrony ojczyzny z bronią w ręku odpowiadają w większości, że nie (60%). Jedynie 3% wzięłoby udział w obronie ojczyzny, a 26% deklaruje, że stanęłoby do obrony w przypadku pilnej konieczności mobilizacji.

Z pojęciem *nacjonalizmu* wiąże się zdecydowanie więcej kontrowersji niż z patriotyzmem. Nacjonalizm własnej grupy jej członkowie nazywają zazwyczaj patriotyzmem, cudzy zaś patriotyzm utożsamiają z nacjonalizmem. Wynika więc z tego, iż patriotyzm jest wartościowany raczej pozytywnie, zaś nacjonalizm negatywnie. Czasem to, co w jednym kraju jest uznawane za przejaw nacjonalizmu, w innym traktowane jest jako patriotyzm i na odwrót. Zatem rozumienie tych pojęć jest uwarunkowane także kulturowo. Na ten fakt zwraca uwagę Andrzej Nikitorowicz, twierdząc, iż w krajach anglosaskich rozumienie pojęcia nacjonalizmu jest bardzo zbliżone do pojęcia patriotyzmu, a czasem wręcz z nim utożsamiane. Patriotyzm ujmuje się tam jako przywiązanie do narodu politycznego i jego obywateli skupionych wokół wspólnej kultury. Natomiast w Polsce, a także wielu innych krajach nacjonalizm w literaturze, jak i w potocznym rozumieniu jest definiowany w opozycji do patriotyzmu. Widziany jest on jako ideologia zła i konfliktowa, opierająca się na przeświadczeniu o szczególnej wartości własnej grupy, kultury i niechęci do obcych. Taką mniej więcej optykę prezentuje w swoim opisie nacjonalizmu Janusz Gajda. Nacjonalizm, według autora, w sposób jednoznaczny stawia dobro (interesy) własnego narodu ponad wszystkie inne wartości, nie liczy się z dobrem innych narodów, jeśli tylko te kolidują z jego dążeniami. Cechuje się etnocentryzmem, megalomanią narodową, nietolerancją, pogardą i wrogością wobec obcych. Przyjmuje ostre formy dyskryminacji etnicznej, rasowej, politycznej, szowinizmu, antysemityzmu, czego wymownym przykładem był faszyzm hitlerowski Niemiec. Nacjonalizm więc stanowi skrajne przeciwieństwo patriotyzmu i internacjonalizmu. Analogicznie jak w przypadku patriotyzmu, spotkać można różne jego typy i formy. Nacjonalizm ma gorszą „sławę” niż patriotyzm, o czym można się przekonać, śledząc wyszukiwania internetowe w Google Trends. Po pierwsze, jest on rzadziej przedmiotem zainteresowania wśród polskich internautów. Widać też stopniowy spadek liczby wyszukiwań tego pojęcia od 2004 r. Po drugie, często termin ten był łączony w wyszukiwarce z szowinizmem, patriotyzmem, rasizmem czy też ksenofobią. Na Ukrainie trendy są podobne: widoczny jest spadek zainteresowania nacjonalizmem w internecie po 2004 r. Nieznacznie liczba wyszukiwań wzrosła po Rewolucji Godności w 2014 r., jednak nadal zaznacza się tendencja spadkowa.

¹³ Jak wynika z wielu rozmów współautorki tego tekstu z młodymi Ukraińcami, zdecydowana większość z nich poszukuje drogi ucieczki przed przymusowym poborem do wojska. Twierdzą oni, iż można zostać wcielonym do wojska siłą w ramach „ulicznej łapanki”, wyposażenie żołnierza należy opłacić samemu, a rząd ukraiński rozkrada środki przeznaczone na ten cel. Można te wypowiedzi traktować jako przesadzone, jednak część emigrantów nie odwiedza nawet rodzinnych stron z obawy przed wcieleniem do wojska. Znane są również historie osób, które początkowo ochoczo wstąpiły do wojska, lecz po pewnym czasie z uczuciem dużego rozczarowania zrezygnowały z udziału w obronie Ukrainy. Obecnie są emigrantami w Polsce.

Trzeba podkreślić, że omawiane pojęcia są złożone, a także że zmienna jest ich percepcja w czasie. O ile patriotyzm częściej jest łączony z emocjami, o tyle nacjonalizm ma konotacje ideologiczne.

Prezentowany artykuł ma na celu ukazanie patriotyzmu i nacjonalizmu wśród ukraińskich studentów studiujących w Polsce i tych, którzy studiuja na Ukrainie. Interesujące poznawczo będzie obserwowanie dwóch grup młodzieży ukraińskiej w warunkach dla Ukrainy szczególnych, jakim są działania wojenne we Wschodniej Ukrainie. Można stwierdzić, że sytuacja ta daje możliwość śledzenia nader ciekawego eksperymentu społecznego i jego skutków.

Metodologia badań

Badania zostały zrealizowane metodą sondażową wśród ukraińskich studentów będących na studiach licencjackich. Ukraińskich studentów uczących się w Polsce przebadano za pomocą ankiety audytoryjnej. Byli to głównie studenci w Przemysłu i Rzeszowie. W lutym 2015 roku przebadano 250 ukraińskich respondentów, w czerwcu 2017 roku — 224 osób. Próba miała charakter celowy. Pomiar postaw w dwóch momentach czasowych pozwala też na obserwację ewentualnych zmian, jakie mogły zajść w badanych kwestiach na przestrzeni tych dwóch lat (2015–2017).

Na Ukrainie badania zrealizowano w wrześniu 2017 r. stosując metodę CAWI z ankietą online zamieszczoną w internecie. Zbiorowość badawczą stanowili w większości studenci z Kijowa z Uniwersytetu Tarasa Szewczenki, a także z uniwersytetów w Użhorodzie oraz Iwano-Frankiwsku. Dobór do próby miał charakter okazjonalny. Kwestionariusz online był rozprowadzany przez specjalne sieci uczelniane oraz za pomocą ogłoszenia na Facebooku. Udało się zebrać 318 wypełnionych kwestionariuszy.

W prowadzonych badaniach postawiono dwie hipotezy. Pierwsza zakłada, iż wyższy poziom patriotyzmu wykazywać będą Ukraińcy studiujący na ukraińskich uczelniach. Druga hipoteza zakłada, że wyższy poziom nacjonalizmu będzie także przejawiał się mocniej wśród studentów ukraińskich na Ukrainie.

Patriotyzm

W celu weryfikacji powyższych hipotez dokonano operacjonalizacji zmiennych za pomocą dwóch pytań zamkniętych i jednej skali. Patriotyzm mierzono skalą porządkową i dyferencjałem semantycznym. Pomiar nacjonalizmu odbył się przy użyciu skali nominalnej. W celu weryfikacji powyższych hipotez dokonano operacjonalizacji zmiennych za pomocą dwóch pytań zamkniętych i jednej skali. Patriotyzm mierzono skalą porządkową i dyferencjałem semantycznym. Pomiar nacjonalizmu odbył się przy użyciu skali nominalnej.

Z danych zebranych wśród ukraińskich studentów mieszkających w Polsce wynika, że dumę z Ukrainy i Ukraińców odczuwało w 2015 r. 49%, a w 2017 r. 52%. Połowa studentów z Ukrainy przybywających w Polsce była dumna ze swojego narodu. Co warto podkreślić, poziom tej dumy był stabilny. Tymczasem na Ukrainie paradoksalnie poziom dumy był niższy — tylko 34% odczuwało dumę. Interesujący jest fakt, że najwyższą temperaturę patriotycznych uczuć wyraziło tylko 5% studentów studiujących na Ukrainie. Inaczej prezentuje się rozkład odpowiedzi wskazujących na ambiwalencję uczuć. Spośród ukraińskich studentów w Polsce czasami dumę, a czasami wstyd odczuwało w 2015 r. 29%, a w 2017 r. 23%. Wśród studentów na Ukrainie taką odpowiedź wybrało 40%. Z porównania wynika, iż aż dwukrotnie częściej ambiwalentne uczucia wobec swojego państwa i narodu wyrażają studenci pozostający w kraju zamieszkania. Poczucie wstydu miało, spośród badanych w Pol-

sce Ukraińców, 4% w 2015 r. i 10% w 2017 r. Na Ukrainie zaobserwowano nieco wyższy poziom wstydu — 14%.

Tabela 1. Poczucie dumy i wstydu wobec Ukrainy i Ukraińców wśród ukraińskich studentów (w%)

	Studenci ukraińscy w Polsce 2015	Studenci ukraińscy w Polsce 2017	Studenci na Ukrainie 2017
Wyłącznie dumę	27	28	5
Dumą, ale niekiedy też wstyd	22	24	29
Czasami dumę, a czasami wstyd	29	23	40
Wstyd, choć niekiedy też dumę	2	9	13
Wyłącznie wstyd	2	1	1
Trudno powiedzieć	20	15	12
Razem	100	100	100

Zebrane obserwacje mogą zaskakiwać. Są one także sprzeczne z przyjętą hipotezą. Zaobserwowane zjawisko można tłumaczyć faktem pojawiania się uczucia nostalgii za opuszczoną ojczyzną u studentów mieszkających w Polsce. Wyjazd z kraju rodzinnego tworzy nową perspektywę uczuciową — tęsknoty za ojczyzną, w związku z czym (trzeba pamiętać, że studenci przebywają w Polsce już od trzech lat) odczucie zespolenia z Ukrainą może być większe u studentów — emigrantów. Ten typ deklarowanego patriotyzmu można nazwać romantycznym, gdyż wyraża się on emocjami. Po drugie, ukraińscy studenci w Polsce zajęci są swoimi sprawami, żyją już w innym społeczeństwie i mimo że orientują się w kwestii aktualnych wydarzeń na Ukrainie, nie znajdują się pod bezpośrednim wpływem ich skutków. Pobyt na emigracji skutkuje więc przesunięciem perspektywy. Niewygody życia w kraju urodzenia zacierają się, bledną, tracą na znaczeniu, a nostalgia wyostreza wszystko to, co jest pozytywnie skorelowane z ojczyzną. Inaczej słyszy się na emigracji hymn narodowy, inaczej patrzy na narodowe barwy. Nagle stają się one symbolem wypełnionym emocjami. Wraz z nimi powraca to, co swojskie, domowe, rodzinne.

Inaczej odbierają ojczyznę ci, którzy studiują na Ukrainie, w warunkach porewolucyjnej rzeczywistości, w której dochodzi do konfliktów frakcyjnych na szczytach władzy, a sytuacja ekonomiczna i nastroje społeczne ulegają pogorszeniu, między innymi w związku z nadal nierozwiązalnym problemem wszechobecnej korupcji. Wpływ negatywnych zjawisk, których się jest bezpośrednim obserwatorem i uczestnikiem, podkopuje zaufanie i sympatię do państwa i władz, co przejawia się niższym poczuciem dumy wśród studentów na Ukrainie. Innymi słowy, są oni w dużej mierze poddani, jak to ujmuje Piotr Sztompka, traumom aktualnym¹⁴.

Pojęcia o charakterze patriotyzmu u ukraińskich studentów mieszkających w Polsce dostarczają także badania jakościowe z roku 2016. Badanie wartości wyznawanych przez młodych Ukraińców — emigrantów edukacyjnych (próba 17 osób) do Polski ujawniło, że Ukraina jako wartość została uwzględniona jedynie w sześciu dziesięciopunktowych skalach wartości układanych przez badanych studentów¹⁵.

¹⁴ Zob. P. Sztompka, *Socjologia*, Kraków 2002, s. 470.

¹⁵ Zob. D. Izdebska-Długosz, *W stronę wartości – priorytety w życiu ukraińskiej młodzieży studiującej w Polsce*, [w] *Ukraina – Polska: doświadczenia oraz perspektywy strategiczne*

Ukraina nie zajmowała czołowych miejsc w hierarchiach wartości. Na pierwszym miejscu hierarchii Ukraina pojawiła się tylko raz, na drugim miejscu również tylko raz, następnie podobnie jedynie jednokrotnie na miejscu piątym, szóstym i siódmym i na dziesiątym¹⁶. Świadczy to o tym, iż stosunek do ojczyzny jest u badanych silnie zindywidualizowany. Nie przejawiają oni patriotyzmu o charakterze grupowym. W omawianych badaniach czołowe miejsca w hierarchiach zajmowała przede wszystkim rodzina, która stanowi dla młodych Ukraińców wartość bezdyskusyjną¹⁷, a także przyjaźń i miłość¹⁸. Warto dodać, iż Polska jako wartość została umieszczona jedynie w trzech hierarchiach na 17. Stąd wniosek ogólny, iż cele i wartości badanych Ukraińców są skoncentrowane bardziej na „ja”, aniżeli na „my”. Uwidacznia się u nich brak zainteresowania społeczeństwem. Ukraina wybierana była jako kraj ojczysty, zaś Polska jako istotne miejsce życia „tu i teraz”, a więc w perspektywie indywidualnej, podmiotowej. Opisywane badanie jakościowe dotyczące wartości potwierdza zatem, iż u młodych Ukraińców w Polsce mamy do czynienia z patriotyzmem emocjonalnym, romantycznym.

Potwierdzenie charakteru wyznawanego patriotyzmu przynoszą także definicje wartości „Ukraina” podane przez badanych w ramach omawianych badań jakościowych: *Ukraina jest dla mnie krajem ojczystym. Bardzo bym chciał studiować na Ukrainie, ale dyplom, który ja dostanę nie da mi tych możliwości, które da mi dyplom europejski. W przyszłości chcę wyjechać do Europy Północnej, ale zawsze będę wracać na Ukrainę* (pierwsze miejsce w hierarchii); *Na następnym miejscu jest mój kraj. Urodziłam się tam i nie mogę nie kochać go. Po studiach mam za cel wrócić na Ukrainę. To jest mój prawdziwy dom* (drugie miejsce w hierarchii); *Ukraina też jest ważna dla mnie. To mój świat, moje życie. Możliwość bycia swoim, a nie obcym, możliwość bycia z rodziną* (piąte miejsce w hierarchii); *Dla mnie to kraj ojczysty. To miejsce, do którego zawsze będę chciała wrócić, niezależnie od sytuacji, która tam panuje. To jest po prostu mój dom, naprawdę* (szóste miejsce w hierarchii). Jak widać, Ukraina jest dla badanych krajem ojczystym, synonimem rodziny, rodzinności i swojskości, i to niezależnie od miejsca Ukrainy w hierarchiach wartości. Tę swojskość, bliskość ojczyzny odkrywa się właśnie najmocniej, będąc na emigracji. Nie dziwi więc, że poziom patriotyzmu romantycznego jest wyższy u emigrantów niż u młodych pozostających na Ukrainie. Nie widzimy tutaj jednak patriotyzmu czynu, chęci działania na rzecz ojczyzny, a jedynie wyrażane odczucie nostalgii, tęsknoty za domem rodzinnym, które w warunkach zamieszkiwania w obcym kraju jest zupełnie zrozumiałe.

Odczuwanie nostalgii za domem rodzinnym na Ukrainie i miłości do ojczyzny nie przeszkadza wyrażaniu silnej krytyki wobec Ukrainy jako państwa. Badania jakościowe z października roku 2013 (próba 253 osoby), a więc sprzed wydarzeń na Majdanie, ujawniły głęboką niechęć do różnych przejawów życia społeczno-politycznego na Ukrainie u młodych Ukraińców studiujących w Polsce. W badaniach tych ujawniła się głęboka niechęć do Ukrainy jako państwa, które nie zapewnia obywatelom szansy na rozwój i normalną przyszłość. Mamy więc do czynienia z antypatriotyzmem politycznym młodych Ukraińców. Polska w wypowiedziach responden-

go partnerstwa. Tom 2, red. R. Kordonski, O. Kordonska, Ł. Muszyński, Lwów-Olsztyn 2017, s. 99.

¹⁶ Por. D. Izdebska-Długosz, *Między Ukrainą a Polską – hierarchie wartości ukraińskich studentów w Polsce w aspekcie aksjologicznym i kulturowym*, [w] *Transformacja środowiska międzynarodowego i jego wielowymiarowość*. Tom 4, red. R. Kordonski, Ł. Muszyński, O. Kordonska, D. Kamilewicz-Rucińska, Lwów-Olsztyn 2017, s. 217–222.

¹⁷ Zob. Ibidem, s. 223.

¹⁸ Zob. D. Izdebska-Długosz, *W stronę wartości ...*, op. cit., s. 100.

tów jawi się przeciwieństwem Ukrainy. Rysuje się tutaj białoczerwony dychotomiczny obraz, w którym Polska jest nacechowana dodatnio, a Ukraina ujemnie. Polska stanowi tutaj także rodzaj „rekompensaty” — ma dać to, czego nie da ojczyzna, a więc dobry start w dorosłość, wysokopłatną pracę, szanse, perspektywy i możliwości.¹⁹

Wracając do omawianych badań ilościowych, więcej jeszcze informacji na temat patriotyzmu ankietowanych Ukraińców daje badanie dyferencjałem semantycznym (skalą dwubiegunową), w którym z lewej strony umieszcza się określenia pozytywne, a z prawej negatywne²⁰. W skali znalazły się trzy twierdzenia mierzące komponent afektywny i trzy twierdzenia mierzące komponent behawioralny patriotyzmu. Pozycje przyjmowane na skali przyjmowały wartości od 1 do 7. Przy czym, jeśli średnie wartości odpowiedzi zawierały się w przedziale między 1 a 3,5 to należało uznać, że wypowiedzi mają charakter pozytywny, a jeśli przekroczyły średnią 3,5, to ich znaczenie miało charakter negatywny. Im wyższa średnia wartość, tym mniejszy patriotyzm, a im niższa średnia wartość na skali, tym jest on wyższy.

Na wykresie 1 można zaobserwować rozkład średnich odpowiedzi studentów na skalach. Pierwsza pozycja dotyczyła komponentu behawioralnego. Z lewej strony znalazło się twierdzenie „jestem gotowy oddać życie za Ukrainę w przypadku zagrożenia suwerenności i integralności”, z prawej umieszczono sformułowanie wskazujące, że suwerenność i integralność nie są dla mnie ważne. Wyniki badań pokazują, iż „ekstremalny patriotyzm” jest obcy badanym. Średnie wskazują, że zarówno ukraińscy studenci mieszkający w Polsce, jak i — przede wszystkim młodzież studiująca na Ukrainie nie przejawia większych chęci do poświęceń za ojczyznę. Ukraińscy studenci w Polsce nieco mocniej deklarowali gotowość do poświęceń za ojczyznę.

Druga pozycja na skali odnosiła się do szacunku wobec symboli narodowych, takich jak: hymn i flaga. Wyniki wskazują na pozytywne odczucia badanych w tej kwestii. Przy czym widać, że na początku konfliktu zbrojnego uczucia te były cieplejsze. Obecnie ich temperatura nieco spadła. I co ważne, stosunek do flagi i hymnu jest niemalże identyczny w obu grupach: wśród Ukraińców w Polsce i w ojczyźnie.

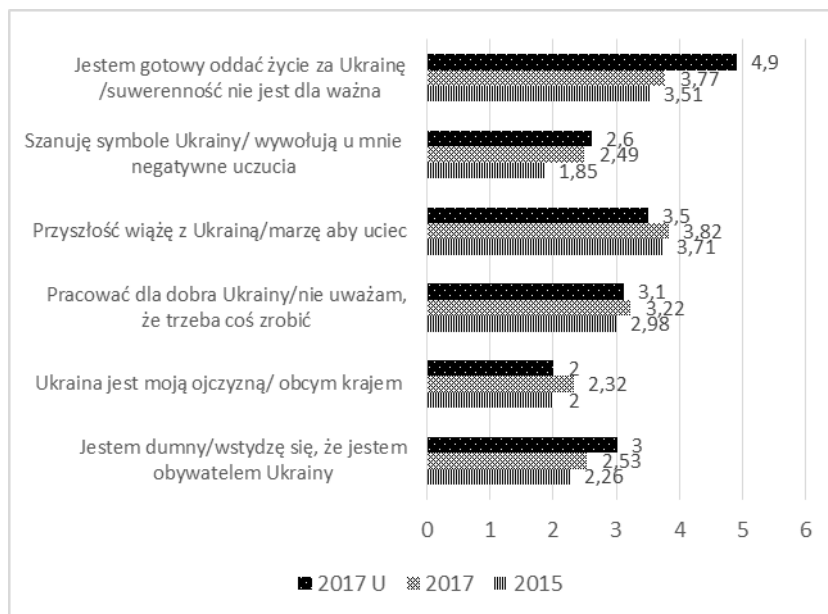
Kolejnym elementem skali była kwestia planów życiowych i łączenia swojej przyszłości z państwem ukraińskim. Badani studenci raczej nie widzą swojej przyszłości na Ukrainie. Średnia wartość na tej skali dla studentów studiujących na Ukrainie wyniosła 3,5, co oznacza, że ich odpowiedzi lokowały się pośrodku skali. Studenci studiujący w Polsce byli bardziej stanowczy i wyrażali chęć ucieczki z kraju, co też właściwie uczynili, wyjeżdżając na studia do Polski. Badani byli też sceptyczni wobec pracy dla dobra Ukrainy. Ani ci studiujący w Polsce, ani studiujący na Ukrainie nie byli skłonni ku poświęceniom dla ojczyzny. Oba grupom bliższy był pogląd, że niekoniecznie trzeba pracować dla dobra Ukrainy.

W kolejnym elemencie skali znalazło się twierdzenie: „Ukraina jest moją ojczyzną”. Dane na wykresie pokazują, że częściowo było ono akceptowane. Niewątpliwie, wypowiedzenie to było bliższe przekonaniom badanych niż sformułowanie z drugiego końca skali mówiące, iż „Ukraina jest dla mnie obcym krajem”. Pod tym względem bardziej patriotyczni są studenci uczący się na Ukrainie niż ci w Polsce.

¹⁹ Zob. D. Izdebska-Długosz, *Wizerunek Polski wśród Ukraińców rozpoczynających studia w Polsce – wyniki badań sondażowych*, [w] *Sąsiedztwa III RP – Ukraina. Zagadnienia społeczne*, red. M. Dębicki, J. Makaro, Wrocław 2015, s. 282–283.

²⁰ Zob. A. Brzezińska, J. Brzeziński, *Skale szacunkowe w badaniach diagnostycznych*, [w] *Metodologia badań społecznych. Wybór tekstów*, red. J. Brzeziński, Poznań 2011, s. 327.

Wykres 1. Wymiary patriotyzmu wśród ukraińskich studentów (średnie wyniki)

Ostatnia kwestia dotyczyła poczucia dumy z przynależności do narodu. Wątek ten był już omawiany w pierwszym pytaniu odnoszącym się do patriotyzmu. Ponowna analiza tej kwestii mierzona w inny sposób pozwala także na weryfikację trafności wskaźnika patriotyzmu. Badani studenci odczuwają dumę z ukraińskiego obywatelstwa. Przy czym była ona najwyższa wśród studentów studiujących w Polsce na początku konfliktu, a najniższa jest wśród studentów pozostających w kraju urodzenia.

Reasumując, należy zwrócić uwagę, że badanym studentom bliższy jest patriotyzm w wersji afektywnej niż behawioralnej. Innymi słowy, łatwiej jest młodzieży mówić o uczuciach do ojczyzny i perorować na temat dumy i miłości niż podjąć działania dla dobra Ukrainy. Patriotyzm czynu jest towarem deficytowym i na próżno szukać go wśród ukraińskiej młodzieży, co potwierdzać mogą liczne rozmowy z nimi na temat uczestnictwa w obronie Ukrainy.

Pojawiają się także różnice w odczuciach patriotycznych między obiema grupami. Oddać życie za Ukrainę częściej skłonni byliby studenci studiujący w Polsce niż na Ukrainie. Podobnie jest z dumą narodową, która uwidacznia się mocniej u emigrantów edukacyjnych. Tym samym, mamy potwierdzenie wcześniejszych obserwacji: deklaracje uczuć patriotycznych są bardziej właściwe studentom uczącym się w Polsce niż na Ukrainie. Warto zauważyć także, że tylko w dwóch przypadkach na sześć ujawniły się różnice między obiema grupami w stosunku do patriotyzmu.

O patriotyzmie Ukraińców studiujących w Polsce mogą także pośrednio świadczyć ich plany życiowe zobrażowane za pomocą badań jakościowych, wykonanych w październiku 2013 r. (próba 235 osoby), a więc przed rozpoczęciem wydarzeń na Majdanie. Analizy ujawniły, iż wyjazd na studia do Polski jest dla 29% badanych pierwszym etapem właściwej, całkowitej emigracji z kraju. Najwięcej spośród tych, którzy zamierzają opuścić Ukrainę na stałe, zamierza pozostać w Polsce, zaś powrót na Ukrainę deklarują jedynie trzy osoby na 74. Podobne badanie wykonano po-

wtórnie w 2016 roku (próba 17 osób), a więc w okresie trwającego rosyjsko-ukraińskiego konfliktu wojennego. Okazało się, iż obecnie studenci nadal pragną opuścić na stałe Ukrainę, jednak Polska stanowi już jedynie kraj tranzytu, prowadzący w głąb Europy. W badaniach pojawił się także zupełnie nowy wątek „ucieczkowy” — ucieczkę z Ukrainy jako główny powód przyjazdu do Polski podało 15% badanych. Jako przyczyny ucieczki podawano: *problemy na Ukrainie, pobór do wojska, poszukiwanie szans rozwoju, poszukiwanie szans na zmianę myślenia*. Ukraina zatem rozczarowuje młodych jako państwo, pozostając jednak ich ojczyzną emocjonalną. Ukraińcy są zmuszeni do opuszczenia kraju przez brak perspektyw i brak nadziei na poprawę sytuacji. Wojna, brak reform, korupcja sprawiają, iż młodzi Ukraińcy widzą przyszłość swej ojczyzny w czarnych barwach. Chcieliby, ale nie mogą związać z nią swojej przyszłości.²¹

Pozostała jeszcze do sprawdzenia druga hipoteza dotycząca nacjonalizmu. Do jego pomiaru użyto skali nominalnej. Zapytano badanych czy Ukraińcy mają więcej cech pozytywnych niż inne narody. O tym, że Ukraińcy mają więcej cech wartościowych niż inne narody było przekonanych, w badaniu z 2015 roku — 15% spośród ukraińskich studentów w Polsce i 17% w roku 2017 r. Wśród studentów na Ukrainie taką pewność wyraziło 22% badanych. Studenci mieszkający w kraju urodzenia są nieco bardziej nacjonalistyczni niż ich rodacy mieszkający w Polsce. O niższości Ukraińców w stosunku do innych narodów była z kolei przekonana relatywnie niewielka część respondentów. W większym stopniu popierali to sformułowanie studenci studiujący w Polsce niż na Ukrainie. Najczęściej wyrażanym poglądem było to, że Ukraińcy nie różnią się pod tym względem od innych narodów. Wśród studentów z Polski z takim twierdzeniem zgodziło się 46% w 2015 roku i 38% w roku 2017 oraz 56% studiujących na Ukrainie. Większe trudności z odpowiedzią na to pytanie mieli studenci ukraińscy mieszkający w Polsce niż na Ukrainie. Wyniki badań pokazują nieznaczną przewagę nacjonalizmu wśród studentów pozostających na Ukrainie. Jednakże, jednocześnie bardziej niż ich rodacy z Polski zgadzają się oni z twierdzeniem dotyczącym równości pomiędzy Ukraińcami a innymi narodami.

Tabela 2. Opinia na temat cech wartościowych Ukraińców (w%)

	Studenci ukraińscy w Polsce 2015	Studenci ukraińscy w Polsce 2017	Studenci na Ukrainie 2017
Ukraińcy mają więcej cech wartościowych niż inne narody	15	17	22
Ukraińcy mają mniej cech wartościowych niż inne narody	8	12	6
Ukraińcy nie różnią się pod tym względem od innych narodów	46	38	56
Trudno powiedzieć	31	34	16
Razem	100	100	100

²¹ Zob. D. Izdebska-Długosz, *Dlaczego Polska? Motywy wyboru studiów w Polsce u młodzieży ukraińskiej — perspektywa porównawcza*, [w] *Ukraina — Polska. Doświadczenia oraz perspektywy strategicznego partnerstwa*. Tom 2, red. R. Kordonski, O. Kordonska, Ł. Muszyński, Lwów-Olsztyn 2017, s. 63–74. Zob. także D. Izdebska-Długosz, *Czy naprawdę tak bardzo się różnimy? Studenci polscy i ukraińscy o sobie nawzajem — komunikat z badań*, „Youth in Central and Eastern Europe. Sociological Studies”, 2 (4)/2015, s. 26–40.

Zatem hipoteza dotycząca nacjonalizmu znalazła w prezentowanych badaniach potwierdzenie. Można przypuszczać, że wyjazd do innego kraju pozwala na nabranie dystansu do swojego narodu. Dystans ten to także zapoznawanie się z odmiennościami na temat własnego narodu opiniami, innymi punktami widzenia, niekiedy także negatywnymi, co zmusza do przemyśleń i przewartościowań pewnych kwestii. W związku z tym skłonność do megalomanii narodowej jest niższa wśród studentów — emigrantów niż wśród tych pozostających na Ukrainie.

Postaw nacjonalistycznych poszukiwano także poprzez, nieopisane do tej pory, badania jakościowe z 2016 r. wykonane na próbie 18 studentów ukraińskich uczących się w Polsce. Badanym polecono zapisanie w formie hasłowej własnych skojarzeń z Ukrainą. Zakładano bowiem, iż jeśli nacjonalizm ukraiński jest silnie zakorzeniony i wszechobecny to pojawią się jego atrybuty (materialne, historyczne, ideologiczne) wśród skojarzeń studentów z ojczyzną. Zgromadzone asocjacje pozwoliły na wydzielenie następujących kategorii (liczba wskazań):

1. Kultura i historia (50);
2. Geografia i przyroda (28);
3. Kulinaria (24);
4. Wspomnienia i emocje (22);
5. Życie codzienne (15);
6. Przestrzeń miejska (14);
7. Symbole narodowe (11);
8. Sport (4)

Najważniejsze w kontekście problematyki niniejszego tekstu kategorie wraz ze szczegółowymi wskazaniem przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 3. Skojarzenia z ojczyzną u studentów ukraińskich w Polsce (liczba wskazań)

Kultura i historia (50)	Wspomnienia i emocje (22)
Taras Szewczenko (10), cerkiew (4), Kozacy (3), Bohdan Chmielnicki (3), wyszywanka (3), Łesia Ukrainka (3), Majdan (2), kolędy (2), Oleksandr Dowżenko (2), Bohdan Stupka (1), Iwan Franko (1), Lina Kostenko (1), Boże Narodzenie (1), bandura (1), pomnik Matki Ojczyzny w Kijowie (1), Teatr im. Łesi Ukrainki w Kijowie (1), język ukraiński (1), opera (1), filharmonia (1), Ojczyzna (1), zabytki (1), stare fabryki (1), tradycje, zwyczaje (1), muzyka (1), awaria w Czarnobylu (1), trzech bohaterów z Czarnobyla (1), ratusz (1).	rodzina (5), ojczyzna (dom) (4), dom (2), piosenki (2), dzieciństwo (1), przyjaciele (1), rodzice (1), chłopak (1), szkoła (1), deszcz we Lwowie (1), dzieci (1), wypoczynek (1), chleb, który piekła mama (1).
Życie codzienne (14)	Symbole narodowe (11)
wojna (4), powszechna korupcja (2), wyboiste drogi (1), źli deputaci (1), niskie mandaty (1), tanie papierosy (1), oszczędzanie (1), turyści z Turcji (1), muzyka na ulicy (1), świeże produkty z bazaru (1)	flaga (3), hymn (3), kalina (2), kolor czerwony (kaliny) (2), godło (1).

Studentom z Ukrainy ojczyzna kojarzyła się najczęściej z postaciami związanymi z kulturą i sztuką, a także z obiektami kulturalnymi i faktami historycznymi. Wśród haseł w najliczniejszej kategorii, dotyczącej kultury i historii, nie znajdziemy asocjacji związanych z postaciami ukraińskich radykalnych nacjonalistów lub sym-

boliką banderowską. Ojczyzna kojarzy się młodym Ukraińcom także z domem rodzinnym, z ludźmi, za którymi się tęskni na obczyźnie, z rodziną. Potwierdza to wcześniejsze spostrzeżenia, iż romantyczny patriotyzm Ukraińców mieszkających w Polsce to przede wszystkim traktowanie ojczyzny jako domu, miejsca rodzinnego i swojskiego. Niekiedy Ukraina kojarzona była z różnymi aspektami życia codziennego. Jednak i tutaj nie znajdujemy niczego, co wiązać można by z nacjonalizmem. Niemal na samym końcu znalazła się kategoria, reprezentująca skojarzenia związane z symbolami narodowymi. I tutaj brak asocjacji, które wskazywałyby jednoznacznie na atrybuty wykorzystywane obecnie w propagandzie nacjonalistów ukraińskich, kultywujących tradycję i symbolikę formacji OUN-UPA.

Badanie to nie ujawniło zatem żadnych inklinacji tej grupy do ideologii nacjonalistycznej. Zebrane skojarzenia wskazują na romantyczny patriotyzm, który łączy w sobie miłość do ojczyzny jako synonimu domu, rodziny; dumy z osiągnięć największych twórców ukraińskiej kultury. Ukraina to także często krytykowane we wszystkich wykonanych badaniach życie codzienne.

Zakończenie

Badania zrealizowane na temat postaw patriotycznych i nacjonalistycznych wśród ukraińskich studentów w Polsce i na Ukrainie pokazały, że pierwsza hipoteza, zakładająca, iż wyższym poziomem deklarowanego patriotyzmu wykazą się ukraińscy studenci na Ukrainie, nie uzyskała potwierdzenia w toku badań. Druga hipoteza, dotycząca wyższego poziomu nacjonalizmu u studentów mieszkających w kraju zamieszkania została natomiast zweryfikowana pozytywnie. Z jednej strony zaskakiwać może obserwacja, że wyższy patriotyzm zaobserwowano wśród tych studentów, którzy z kraju wyjechali. Bo sam fakt wyjazdu z Ukrainy jest przez niektórych uznawany jako czyn anty-patriotyczny. Przykładowo, w artykule na temat tożsamości studentów na Ukrainie, ci niezamierzający wyjeżdżać z kraju nazwani zostali patriotami, a planujący emigrację — potencjalnymi migrantami²². Dzisiaj, w sytuacji szczególnej dla Ukrainy młodzież traktuje się jako czynnik zmiany oraz jako zasoby, które powinny być wykorzystane do modernizacji kraju. Młodość to siła i witalność, zdolność do transgresji. W społeczeństwie przechodzącym radykalną zmianę takie siły są potrzebne czy wręcz niezbędne, aby można było dokonywać przemian w kraju i poprawiać jego funkcjonowanie. Studenci są nie tylko ważni dla społeczeństwa jako siła witalna, ale liczy się przede wszystkim ich wiedza oraz zdolności, traktowane jako kapitał ludzki. Rozwój gospodarczy i sprostanie wyzwaniom konkurencji globalnej gospodarki będą możliwe, kiedy państwo będzie dysponowało odpowiednimi zasobami. Stąd młodzież studencka ma newralgiczne znaczenie dla dalszych losów naszego wschodniego sąsiada. Emigracja młodzieży, a szczególnie tej wykształconej, będzie osłabiała zdolności modernizacyjne Ukrainy. W związku z tym patriotyzm należałoby potraktować jako czynnik sprzyjający modernizacji państwa w sytuacji trudnej, powstałej w wyniku aneksji Krymu przez Rosję i konfliktu zbrojnego na wschodzie Ukrainy. Jednakże badania pokazują, że taki model jest błędny. Po pierwsze, więcej patriotycznych uczuć przejawiają — na fali nostalgii za ojczyzną — studenci studiujący w Polsce, a zatem — jak można by stwierdzić — studenci „nie patrioci”. A po drugie, dominującym typem patriotyzmu wśród młodzieży jest patriotyzm ducha, a nie patriotyzm czynu. Niewielu zwolenników znajdują hasła wskazujące na podjęcie działań dla dobra państwa. Jak zatem widać, w świecie późnej nowoczesności zdominowanej przez indywidualizm dla młodzieży

²² Zob., L. Sokuryńska, S. Schudlo, *Tożsamość obywatelska...*, op. cit., s. 306.

liczy się realizacja celów związana z dostatnim i komfortowym życiem. O poświęceniu życia za ojczyznę nie może być mowy.

Nacjonalizm jest silniejszy wśród studentów pozostających na Ukrainie, co potwierdza drugą hipotezę badawczą. Nie dziwi fakt, iż emigrujący studenci muszą wykazywać się otwartością wobec innego narodu, innych obyczajów, inności jako takiej, zatem postaw nacjonalistycznych będzie wśród nich zdecydowanie mniej. Ci pozostający w kraju znajdują się bezpośrednio w zasięgu nacjonalistycznej propagandy. Pozbawieni dystansu, właściwego emigrantom, a także ich otwartości łatwiej tej propagandzie ulegną. Ponadto, nacjonalizm jako swoista strategia obronna może sprawdzać się tam, gdzie brak realnych możliwości działania w kierunku poprawy sytuacji ekonomicznej i społeczno-politycznej kraju.

Piotr Długosz, Dominika Izdebska-Długosz. Patriotism and Nationalism of Ukrainian Students Studying in Poland and Ukraine

This article presents the results of research on patriotism and nationalism among Ukrainian students studying in Poland and Ukraine. The survey method was used to collect data. The research was conducted in Poland among Ukrainian students with the use of the auditorium questionnaire technique. The research sample consisted of 250 respondents in 2015 and 244 respondents in 2017. In 2017 in Ukraine, 318 students were surveyed with the use of an online questionnaire. The results of the research show that among Ukrainian students studying in Poland the level of patriotism is higher. On the other hand, nationalism was observed more often among Ukrainian students studying in Ukraine.

Людмила Юзва

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ

Образи української та польської молоді через призму Google: порівняльний контент- аналіз на основі різних мовних запитів

У сучасному світі можна говорити про виживання не лише тварин, у зв'язку зі зміною кліматичних умов, а й певних інституцій, у зв'язку зі змінами в суспільстві. Так, «вимирають», наприклад, бібліотеки... Інформатизація суспільного життя переносить процеси читання, пошуку джерел та комунікації у віртуальне середовище¹. Наукові дані свідчать про постійне зростання частки «споживання» саме інтернет-продуктів² (див. Рис. 1).

Саме інтернет-середовище сьогодні формує у свідомості цілих поколінь певні образи: теоретичних конструктів та реальних об'єктів (суб'єктів). Відомим фактом, навіть для пересічної особи, є те, що п-мільйонів користувачів мережі Інтернет щодня звертаються до пошукових сервісів. Найпопулярнішим серед них на сьогодні є Google³ (див. Рис. 2). Тож, вочевидь, саме Google має й одну з лідируючих позицій у царині конструювання образів.

Дослідницький інтерес викликали сучасні образи української та польської молоді, що візуально представлені на просторах Інтернету через Google. Таке зацікавлення є обґрунтованим та актуальним з багатьох причин. Тема молоді не втрачає в соціальних науках своєї актуальності впродовж сотень ро-

¹ Абрамов Р. История Интернета [Електронний ресурс] / Роман Абрамов // Онлайн-школа качественных интернет-исследований. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://internetbeyond.net/school/lesson3>

² Desjardins J. The Slow Death of Traditional Media [Електронний ресурс] / Jeef Desjardins // Visual capitalist. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://www.visualcapitalist.com/chart-slow-death-traditional-media/?utm_source=facebook&utm_medium=social&utm_campaign=SocialWarfare.

³ За даними дослідницької компанії NetMarketShare станом на травень 2016 року. Рейтинг топ 5 самых лучших отечественных и мировых поисковых систем [Електронний ресурс] // Seoblog. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.bestseoblog.ru/rejting-poiskovyx-sistem/>